

УДК 78.03(510):785.11

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-2-2>**Їнчжен КАН,**

orcid.org/0000-0001-6225-686X

аспірант кафедри теорії та історії культури

Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського

(Київ, Україна) kangyingzheng72@gmail.com

ХАРБІН ЯК ЦЕНТР ФОРМУВАННЯ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ОРКЕСТРОВИХ ТРАДИЦІЙ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО КИТАЮ

Стаття присвячена питанням формування західних оркестрових традицій у Північно-Східному Китаї на початку ХХ століття. Укладення в 1896 році секретного китайсько-російського договору й будівництво Харбіна як вузлового центру Китайсько-Східної залізниці Російської імперії стало початком «культурно-економічного завоювання» Піднебесної. Зазначається, що з приходом поселенців на необжиті території Маньчжурії починається активний процес проникнення та поширення європейських музичних традицій і створення необхідної інфраструктури для забезпечення комфортних умов проведення культурного дозвілля жителів. Новий етап у розвитку музичної культури Харбіна настає з відкриттям у 1903 році Китайсько-Східної залізниці. Регулярне сполучення з Москвою відкрило нові можливості для активізації гастрольних поїздок столичних музикантів і появи місцевих мистецьких закладів. Підкреслено, що започаткування за фінансової підтримки Китайсько-Східної залізниці в 1908 році симфонічного оркестру, очільниками якого стали китайські диригенти Цзунь Цзелі й Ба Тесян, сприяло поширенню традицій європейського оркестрового мистецтва в культурному просторі Маньчжурії. Указана важлива роль адміністрації Китайсько-Східної залізниці у створенні фінансово-економічних умов для забезпечення концертно-виконавської діяльності симфонічного оркестру, базою якого став музично-театральний комплекс Палацу залізничників. Викладається постреволюційний період роботи оркестру під творчим керівництвом Е. Меттера, В.Н. Граффмана й О. Стуцького, здійснюється аналіз його складу й репертуарної політики. Зазначається, що саме у 20-ті роки минулого століття в Харбіні концентрується потужна емігрантська спільнота високопрофесійних музикантів, котрі значно збільшили інтенсивність концертних виступів і покращили виконавський рівень симфонічного оркестру. Крім підготовки різноманітних концертних програм симфонічної музики, колектив долучається до постановки опер і досягає значних результатів.

Ключові слова: симфонічний оркестр, концертна діяльність, диригент, оркестрове виконавство, західні традиції, Китайсько-Східна залізниця, Харбін.

Yingzheng KANG,

orcid.org/0000-0001-6225-686X

Graduate Student at the Department of Theory and History of Culture

Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) kangyingzheng72@gmail.com

HARBIN AS A CENTER OF THE FORMATION OF WESTERN EUROPEAN ORCHESTRAL TRADITIONS IN NORTHEAST CHINA

The article is dedicated to the formation of Western orchestral traditions in Northeast China in the early 20th century. The signing of a secret Li-Lobanov Sino-Russian treaty in 1896 and the growth of Harbin as the hub of the Chinese-Eastern Railway (CER) of the Russian Empire marked the beginning of the “cultural and economic conquest” of the Celestial Empire. It is mentioned that with the arrival of settlers in the uninhabited territories of Manchuria begins an active process of the penetration and dissemination of European musical traditions and the creation of the necessary infrastructure to provide comfortable conditions for the citizens’ cultural leisure. A new stage in the development of Harbin’s musical culture started with the opening of the Chinese-Eastern Railway in 1903. Regular railway service with Moscow opened new opportunities for intensifying tours of the capital’s musicians and the foundation of local artistic institutions. It is highlighted that the establishment of the symphony orchestra in 1908, led by Chinese conductors Tsun Tseli and Ba Tesian, with the financial support of the CER, contributed to the propagation of European orchestral art in the cultural space of Manchuria. The article points out the important role of the CER administration in securing financial and economic conditions to ensure the concert and performance activities of the symphony orchestra, the basis of which was the musical and theatrical complex of the Palace of railway workers. The post-revolutionary period of the orchestra’s work under the creative guidance of E. Metter, V. Graffman and O. Slutsky is elucidated, as well as the orchestra’s membership and repertoire policy. It is noted that it was in the very 1920s that Harbin concentrated a powerful emigrant community of highly professional musicians, who significantly expanded the intensity of the symphony orchestra’s concert and improved its performance level. Apart from preparing various concert programs of symphonic music, the orchestra participates in the production of operas and achieves significant acclaims.

Key words: symphony orchestra, concert activity, conductor, orchestral performance, western traditions, Chinese-Eastern Railway, Harbin.

Постановка проблеми. Джерела формування оркестрової культури Північно-Східного Китаю безпосередньо пов'язані з Харбіном, заснування якого в 1898 році відкрило шлях для проникнення західної музики в культурний простір Піднебесної. Бувши вузловим центром Китайсько-Східної залізниці (далі – КСЗ), багатонаціональне місто поселенців із Російської імперії в короткий час стає важливим осередком розвитку європейських музичних традицій на теренах Китаю. Уже на початковому етапі будівництва Харбіна й відкриття КСЗ розпочинається активний процес «культурної інтервенції» міста професійними митцями, котрі завдяки вигідним фінансовим умовам намагаються створити необхідну музично-театральну інфраструктуру для забезпечення культурного дозвілля поселенців. Особливе місце в музичному житті міста належить оркестровому виконавству. Духова, а пізніше симфонічна музика набуває все більшої популярності серед населення та стає важливою складовою частиною музичного життя міста. Особлива активність у розвитку оркестрового мистецтва в Харбіні спостерігається після революційних подій 1917 року, коли тисячі музикантів покинули Росію. Саме в цей час формується високопрофесійний колектив Харбінського симфонічного оркестру, творча діяльність якого набуває розквіту. Актуальність дослідження оркестрової культури Харбіна пов'язана з необхідністю всебічного викладення чинників її становлення та розвитку на ранніх етапах формування, котрі не отримали належного розгляду в українському музикознавстві.

Аналіз досліджень. Сучасний стан досліджень оркестрової культури Харбіна характеризується певним інтересом науковців до означених проблем. Серед окремих робіт, присвячених безпосередньо історії харбінських оркестрів, необхідно виділити праці Г.А. Дівеєвої, Ло Чжіхуей, Лю Сюецін, Сун Жуїлун, Сяо Мін Цзін, в котрих основну увагу приділено джерелам формування Харбінського симфонічного оркестру. Аналізуючи їх, можна помітити окремі невідповідності в датах і визначенні періодів формування колективу. Розглядаючи процес становлення оркестру, автори здебільшого намагаються зосередитись на хронологічних рамках його розвитку, не торкаючись загальних питань оркестрової культури Харбіна в цілому й діяльності інших оркестрових колективів, котрі діяли в місті. Окремі історичні факти зародження оркестрів і культурного життя в Маньчжурії також викладаються в монографіях Е.Х. Нілуса, Б.Н. Демчинського, Г.В. Меліхова, А.А. Хісамутдінова й інших, в котрих інформація про оркестрове виконавство Далекого Сходу подається фрагментарно в загальноісторичному контексті.

Метою статті є комплексне дослідження питань становлення та розвитку оркестрової культури Харбіна на початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи процес європеїзації музично-оркестрової культури Китаю кінця ХІХ – початку ХХ століть, відзначимо, що крім південного «полосу» європейської культурної «інтервенції», центром якого став Шанхай, не менш вагоме місце у формуванні західних оркестрових традицій на півночі Піднебесної належить Харбіну. Після підписання в червні 1896 року кабального секретного китайсько-російського договору¹ Росія отримала можливість завойовувати цілі області й поневолювати народи, «не виймаючи вістря меча, не проливаючи краплі крові й навіть не брязкаючи зброєю», а вступ до Маньчжурії відкривав їй новий шлях «культурно-економічного завоювання чужої країни» (Демчинский, 1908: 82).

Одним із ключових пунктів секретного договору було створення головного адміністративного центру залізниці, який повинен був відігравати стратегічну роль у діяльності російської залізної дороги на території Китаю. Прийнявши рішення про будівництво Харбіна, царський уряд із самого початку створює російське поселення-автономію, в якому вся інфраструктура міста повинна була базуватись на російських зразках. На відміну від Шанхая Харбін будувався на абсолютно пустинному місці надзвичайно швидкими темпами. Уже через короткий час після офіційної дати заснування міста (28 травня 1898 року) з'являється згадка про появу духового оркестру, який прибув на новобудови поселення 8 квітня 1899 року разом з офіцерами, священниками, ветеринарами, лікарями й іншими фахівцями на борту французького пароплава «Альпійський» (Лю, 2016: 51). З того часу, як зазначає відомий китайський дослідник Лю Сюецін, оркестр виступав у Харбіні безперервно до початку Першої світової війни, і лише під час військових дій його діяльність була призупинена (Лю, 2016: 51). Про концерти в Харбіні свідчить і російський історик, агент правління товариства КСЗ Є.Х. Нілус. Викладаючи хронологію будівництва Китайсько-Східної залізниці й розвитку Харбіна за 25-річний період, він вказує, що після Бок-

¹ За умовами договору Росії належало право будувати частину Сибірської залізної дороги на території Піднебесної імперії та здійснювати її охорону. Одночасно вона отримувала можливість орендувати на 15 років порт Кіао-Чао, а в разі війни дозволялося використання Порт-Артура й Даляняня. Китай зобов'язувався перевести свою армію на європейські стандарти, залучивши для цього російських офіцерів. Також у текст договору ввійшли економічні питання, котрі в перспективі забезпечували Російській імперії домінування в Південній Маньчжурії. Своєю чергою, вступаючи в союз із Китаєм, Росія повинна була надавати йому допомогу на випадок війни з Японією (Лукоянов, 2008: 220).

серського повстання (1901 рік) «відкрились сади з музикою на Комерційній вулиці й у Міському саду й зимові кафе-концерти» (Нилус, 1923: 137).

Крім літніх концертів на відкритих площах музика звучала й зимою в кафе. У них брали участь компактні ансамблі, одним з яких, ймовірно, був струнний квартет, організований ще в 1899 році Ельмом (Лю, 2016: 51). Надзвичайно обмежені відомості про чеського музиканта не дають можливості встановити, чи була музика його основною професією, або він, як і інші члени колективу, був аматором². У наявних джерелах ми знаходимо лише згадки про існування квартету, котрий розглядається як передвісник появи Харбінського симфонічного оркестру

Визначною подією в житті новоствореного міста стало офіційне відкриття 14 липня 1903 року Китайсько-Східної залізниці. В урочистому концерті взяли участь не тільки місцеві музиканти, але й симфонічний оркестр, запрошений зі столиці (Лю, 2016: 51). Організація регулярного сполучення з Москвою та Харбіном створювала надзвичайно сприятливі умови для гастрольних поїздок музикантів, яких приваблювали значно кращі фінансові умови, ніж наявні в європейській частині Російської імперії. Тому в цьому ж році трупа з півсотнею музикантів із Росії відвідала Харбін із гастролями. Для здійснення більш регулярних оперних вистав у березні 1903 року, ще до офіційного відкриття КСЗ, у місто прибуває зі своєю трупю відомий російський антрепренер О.О. Іванов, «орендувавши на два роки новий театр у районі пристані» (Крыловская, 2021: 31). Його дебют виявився надзвичайно успішним. Місцева публіка, для якої візит творчого колективу став першим побаченням з оперою, стабільно забезпечувала аншлаги на всіх спектаклях, і за два тижні нового сезону загальний збір сягнув 12 500 рублів³. За реальним курсом рубля та цінами того часу зазначена сума представлялась надзвичайно високою та свідчила про безперечний фінансовий успіх.

Важливою подією в музично-культурному житті Харбіна стало заснування симфонічного оркестру, котрий за документальними джерелами починає свою діяльність у квітні 1908 року. Основою новоствореного колективу, за твердженням Лю Сюеціна, став російський симфонічний оркестр Амурської залізниці, котрий через переведення управління КСЗ у Харбін був переміщений на нове місце, а керівником призначено «начальника охорони залізниці, полковника Рідроса» (Лю, 2016: 52).

² Як вказує Лю Сюецін, до складу колективу входили декілька музикантів-аматорів з-поміж лікарів залізниці, які брали активну участь у концертах ансамблю та формуванні музично-культурної атмосфери Харбіна (Лю, 2016: 51).

³ Хроника. Дальний Восток. 1903. № 67 (22 марта). С. 2.

Очевидно, що в словах китайського дослідника є певні неточності, котрі вимагають пояснення. Зважаючи на те, що керівником колективу було призначено офіцера охорони, однозначно йдеться про військовий оркестр, а саме про музикантів другого батальйону Амурської залізниці, на що вказують інші автори. Ураховуючи, що окремих симфонічних оркестрів у військовому відомстві не було передбачено уставом, а дозволялись лише духові⁴ й так звані бальні оркестри, до яких включалась струнна група, то в такому випадку в Харбін, ймовірно, прибув змішаний склад бального оркестру. За словами реформатора військово-морських оркестрів М.А. Римського-Корсакова, котрий розробляв структуру й чисельність різних типів військових оркестрових груп: «Бальним хором [оркестром] 1-го розряду вважався невеликий, але повний оперний оркестр, за своїм складом здатний виконувати будь-яку увертюру або акомпанувати оперний уривок; бальним хором 2-го розряду – справжній оркестр для танцювальної музики й легких п'єс» (Римський-Корсаков, 1963: 85).

Отже, ймовірно, перший концерт, який відбувся у квітні 1908 року, в програмі котрого прозвучала святкова увертюра «1812 рік» П.І. Чайковського, фрагменти із Симфонії № 2 «Богатирської» О.П. Бородіна⁵ й окремі сольні номери вокалістів, проходив за участі складу військового бального оркестру, струнна група якого могла бути підсилена місцевими музикантами-аматорами.

Прем'єрний виступ музикантів відбувався на відкритій літній концертній площадці «мушлі», на вулиці Дачжі у дворі Палацу залізничників (Сяо, 2016). Слід зазначити, що саме бальні оркестри з розширеним складом музикантів найчастіше виступали літом із концертами перед городянами на відкритих сценах.

Описуючи перший виступ оркестру, Лю Сюецін зазначає, що до складу оркестру входили духові група, симфонічна група, артисти й співаки – усього 150 музикантів, – а диригував цим зведеним колективом Цзунь Цзелі (Лю, 2016: 52). Участь такої великої кількості виконавців у концерті можна пояснити виконанням увертюри «1812 рік», у партитурі якої використо-

⁴ У сухопутних військах існували три типи духових оркестрів: 1) мідний, до якого входили тільки мідні духові інструменти; 2) змішаний, котрий складала мідні й дерев'яні інструменти; 3) бальні, в яких під час садових концертів використовувались струнні інструменти, на котрих грали виконавці-духовики. У військові духові оркестри виконавці на струнних інструментах окремо не приймалися; якщо траплялись такі поодинокі випадки, то скрипаль у такому випадку повинен був володіти грою і на духовому інструменті.

⁵ Помилковим є твердження Сун Жуйлуна про наявність у програмі квітневого прем'єрного концерту «уривків із П'ятої симфонії О.П. Бородіна» (Сун, 2013: 70), якої насправді не існує.

вується banda⁶, а іноді для надання більшої урочистості й грандіозності у фінальній частині, коли потужно звучить російський гімн «Боже, царя бережи», диригенти включають хор.

Натепер надзвичайно обмеженою залишається інформація про творчість китайського диригента Цзунь Цзелі, який керував оркестром на прем'єрному концерті й пізніше очолював його до приходу Ба Тесяна. Сам факт безпосередньої участі цих двох китайських диригентів у процесі створення Харбінського симфонічного оркестру на ранніх етапах його становлення є унікальним, ураховуючи те, що західні оркестрові традиції тільки почали поширюватись у музичному просторі Китаю.

Не дивлячись на наявність наукових досліджень з історії Харбінського симфонічного оркестру, не зовсім визначеним залишається його статус. Лю Сюецін у своїй статті зазначає, що на утримання колективу управління залізниці щорічно виділяло 20 000 рублів для заробітної плати музикантам, і одночасно вказує на їхній напівпрофесійний статус (Лю, 2016: 52). Недостатнє фінансування оркестру було причиною того, що періодично він припиняв свою діяльність, а потім через деякий час знову відновлював роботу. Важливу роль у поновленні виступів симфонічного оркестру після короткої перерви мало відкриття великого концертного залу на 1 500 місць у Палаці залізничників (будівлі залізничних зборів), який являв собою на той час сучасний культурно-розважальний центр із двома додатковими малими залами, двома просторими фое, бібліотекою та рестораном із зимовим садом (Кучина). Саме цей концертно-театральний комплекс, в якому відбувались не тільки концерти симфонічної музики, але й проходили театральні (драматичні, опереткові, оперні) вистави, стає основним місцем творчої роботи колективу. Однак наявність відмінних умов для активної діяльності оркестру не гарантувала йому стабільності існування під час Першої світової війни й революційних подій 1917 року. Тому в цей важкий період симфонічний оркестр не завжди отримувала фінансову підтримку з боку адміністрації залізниці, котра сама після приходу до влади більшовиків знаходилась у невизначеному статусі.

З новою силою починає відновлюватись активність симфонічного оркестру після 1918 року, коли революційні події та розруха змусили кращих представників творчої інтелігенції покинути Росію. Харбін на той час залишався фактично єдиним острівком, в якому зберігався традиційний

устрій дореволюційної Росії та в який через відсутність жорстких кордонів можна було потрапити без будь-яких дозволів і віз. У порівнянні із західними країнами, куди кинулися тисячі знедолених і заляканих емігрантів, у місті загальна обстановка була сприятливішою для адаптації в нових умовах проживання (Забіяко, 2016: 22). Харбін на тривалий час стає центром «великого переселення народів» на Далекому Сході Росії. Тут за короткий час була сконцентрована потужна «діаспора» музично-театральної інтелігенції, яку представляли кращі митці. Усе це давало змогу значно покращувати виконавський рівень творчих колективів, наповнюючи їх високопрофесійними музикантами.

Відновлення роботи Харбінського симфонічного оркестру сучасні дослідники пов'язують із двома визначними музикантами: вихідцем з України скрипалем Е. Меттером і В.Н. Граффманом, котрі за різними джерелами прибули в Харбін відповідно в 1918 й 1919 роках та очолили колектив⁷. Після переїзду В.Н. Граффмана до Шанхаю Е. Меттер керував оркестром одноосібно до 1923 року. Про склад оркестру можна отримати вичерпну інформацію з афіші бенефісного концерту артистів від 22 червня 1920 року, в котрій в алфавітному порядку вказані прізвища не тільки музикантів колективу, але й бібліотекаря⁸. Такий поіменний список усіх членів оркестру, котрий досить рідко зустрічається на афішах концертів,

⁷ У роботах різних авторів існують окремі неточності й розбіжності в датах прибуття музикантів у Харбін і керівництва оркестром. Зокрема, Ло Чжіхуей вказує, що Хаїм Метлер? (правильне ім'я та прізвище музиканта Емануїл Меттер) очолив симфонічний оркестр у 1918 році, а в 1919 році його керівником став В.Н. Гріфман (В.Н. Граффман) (Лю, 2015: 125). У статті іншого китайського дослідника Лю Сюеціна зазначена інша дата (1919 рік) початку диригентської діяльності Е. Меттера, а Володимир Граффман представлений як перший скрипаль оркестру, який після короткого перебування в Харбіні відправився з гастролями в Дальянь, Шеньян, Тяньцзінь і в 1919 році оселився в Шанхаї, а згодом переїхав у США (Лю, 2016: 53).

⁸ Диригент Емануїл Меттер. Струнна група: Я. Бейн (скрипка), В. Диппель (скрипка), М. Добринський (скрипка), А. Карась (скрипка), І. Китайгородський (скрипка), П. Лейзерович (скрипка), А. Рейдлер (скрипка), В. Сайкін (скрипка), А. Столяров (скрипка), І. Халуца (скрипка), В. Хмельницький (скрипка), О. Шевцов (скрипка), П. Штраус (скрипка), Л. Альтман (альт), Я. Лампейтль (альт), В. Міллер (віолончель), К. Ульштейн (віолончель), Й. Шпільман (віолончель), Ю. Дименштейн (контрабас), І. Коут (контрабас), В. Новак (контрабас), Б. Єселевич (бас-скрипка), Д. Колець (піаніно й партія арфи). Духова група й ударні: С. Безпалов (флейта), Е. Демидов (флейта), З. Лакс (флейта й флейта пікколо). Л. Овчинников (гобой), Н. Приходченко (гобой та англійський рижок), А. Козлинський (кларнет), І. Тисанюк (кларнет), Л. Альбицький (фагот), Т. Суворов (фагот), Ф. Зелінський (валторна), Т. Ілісов (валторна), В. Сорокін (валторна), В. Ульянов (валторна), В. Гаврилов (труба), В. Івашків (труба), К. Йойо (тромбон), Я. Черніков (тромбон), А. Дмитрієв (бас-тромбон), Б. Єременко (бас-труба), А. Копонін (литаври й інші ударні), Т. Пашевич (великий барабан та інші ударні). Інспектор оркестру А. Рейдлер. Бібліотекар В. Осрокін (Сун, 2013: 71).

⁶ Часто для посилення звучності в картині всенародного тріумфу вводиться повний військовий духовий оркестр, доповнений дзвонами й ударами великого барабана, які імітують гарматні постріли.

очевидно, був пов'язаний із тим, що цей виступ анонсувався як «Бенефіс артистів симфонічного оркестру Залізничного й Комерційного Зібрань» (Сун, 2013: 71). У зазначеному списку налічувалось 13 перших і других скрипок, 2 альти, 3 віолончелі, 3 контрабаси, 1 бас-скрипка, 1 фортепіано-арфа, 3 флейти, 2 гобої, 3 кларнети, 2 фаготи, 4 валторни, 2 труби, 3 тромбони, 1 туба. Указана кількість інструменталістів (41) свідчить про недостатню збалансованість оркестру, котрий суттєво відрізнявся від початкового складу, який, за словами Г.В. Мєліхова, налічував 70 музикантів (Мєліхов, 2003: 65).

Велика плінність оркестрантів, котрі в пошуках отримання постійного місця служби зі стабільним фінансуванням часто покидали колектив, відправляючись в інші країни й інтернаціональний Шанхай, суттєво впливала на професійний рівень оркестру. Досить болочим виявився від'їзд тридцяти музикантів на чолі з Е. Меттером у 1926 році до Японії, куди їх було запрошено національною радіокомпанією м. Осаки з метою створення оркестру, керівником якого став Е. Меттер. У Харбїні роботу симфонічного оркестру з музикантами, котрі залишилися, продовжив вихованець Петербурзької консерваторії диригент О. Слуцький, який прибув у місто в пошуках кращого життя в 1923 році й до переїзду Е. Меттера в Осаку разом із ним очолював колектив (Сун, 2013: 72).

Наявність двох диригентів, яка зустрічалась в оркестрі й раніше, ймовірніше, була пов'язана з надзвичайно великою концертною активністю колективу. Викладаючи концертну діяльність оркестру, Сун Жуйлун, спираючись на виявлені ним в архівах афіші й програми, вказує, що впродовж серпня 1924 року (23⁹, 24¹⁰ і 26¹¹ числа) під керівництвом О. Слуцького було здійснено два виступи й анонсовано один. Якщо перші два концерти трапляються на суботу й неділю, то третій виступ повинен був відбутись у вівторок, у буденний робочий день. Цікаво, що в програмі всіх концертів представлені різноманітні твори компози-

торів різних епох, крім бароко, які не дублюються в наступні дні. Обираючи опуси різних авторів, О. Слуцький не залишає поза увагою й сучасну музику таких різних за стилем композиторів, як А.К. Лядов, О.М. Скрябін, С.Н. Василенко, Е.Ф. Направник та інші.

За свідченням Г.В. Мєліхова, концерти симфонічного оркестру за рішенням Жєлсєбу¹² повинні були відбуватись «п'ять разів на тиждень, а духового оркестру – два рази» (Мєліхов, 2003: 65).

Очевидно, що добре підібрана програма виступів, котра містила не тільки великі симфонічні опуси відомих західноєвропейських і російських композиторів, але й популярну музику, «сприяла вихованню любові до симфонії в найширших верств населення Харбїна, <...> і до кінця першого сезону число відвідувачів збільшилася в кілька разів, а в наступні роки любителями симфонії стали вже тисячі» (Мєліхов, 2003: 65).

Характеризуючи значущість оркестрової музики для харбїнців на початку ХХ століття, Г.В. Мєліхов підкреслював, що в місті завжди існували оркестри й «незмінною любов'ю користувалися виступи військових духових оркестрів, котрі були в російських прикордонних військах, що знаходилися на території Маньчжурії» (Мєліхов, 2003: 64). Однак із початком військових дій їхня діяльність через відправку всіх частин на фронт була на кілька років припинена.

За домінуючої переваги в культурному просторі Харбїна західних оркестрових традицій, представниками яких у більшості були російські музиканти, котрі намагались забезпечити комфортне проживання та дозвілля своїх співвітчизників-переселенців, у місті існували також і китайські мистецькі колективи, однак їхня кількість була більш обмеженою. Відомо, що під час святкування 25-річного ювілею з нагоди створення КСЗ під час проведення урочистостей активну участь у святкових заходах взяв китайський духовий оркестр, який виконав китайський національний гімн і неофіційний гімн Російської імперії «Коли славен...»¹³, а під звуки його супроводу пройшла почесна варта й учні китайських і російських шкіл (Мєліхов, 2003: 300).

Висновки. Освоєння пустинних земель Маньчжурії та будівництво Харбїна відкрило шлях до поширення в Північно-Східному Китаї західної оркестрової культури, основними носіями якої виступали російські музиканти. З відкриттям Китайсько-Східної залізниці значно активізується процес формування музичної інфраструк-

⁹ У програмі суботнього концерту 23 серпня 1924 року прозвучали такі твори: М.І. Глінка. Увертюра з опери «Життя за паря»; А.К. Лядов. Балада для оркестру «Про старовину»; П.І. Чайковський. Фантазія до драми Шекспіра «Буря»; М.П. Мусоргський. Танці персидок з опери «Хованщина» й Сюїта «Картинки з виставки»; Р. Вагнер. Траурний марш з опери «Загібель богів» та Увертюра з опери «Рієнці» (Сун, 2013: 72).

¹⁰ Д. Обєр. Увертюра з опери «Фра-Дияволо»; Е. Жїле. Базїкування; Л. Дєліб. Сюїта з балету «Коппєлія»; Е.Ф. Направник. Іспанський танець «Фанданго», М.І. Глінка. «Камарїнська», В.І. Главач. «Лучина» й «Хоровод», Р. Дриго Сюїта з балету «Єсмеральда»; Ф. Блон. «Танець гарему»; Д. Ланге. «Бабуся». П.І. Чайковський. «Слов'янський танець» (Сун, 2013: 72).

¹¹ О.М. Скрябін. Симфонія № 2; В.А. Моцарт. Концертна симфонія для скрипки й альту з оркестром; С.Н. Василенко. Симфонічна картина «Полїт відьом» (Сун, 2013: 72).

¹² Скорочений варіант російськомовної назви «Жєлєзнодорожное собрание».

¹³ «Коли славен наш Господь у Сїонї» написаний українським композитором Д.С. Бортнянським на слова М.М. Хєраскова в 1794 році. Як неофіційний гімн Російської імперії часто використовувався ємігрантами й білогвардійцями.

тури міста, в якій особливе місце займають духовий і симфонічний оркестри. Масова еміграція музикантів у постреволуційний період сприяла росту професійного рівня Харбінського симфонічного оркестру, однак політична й економічна нестабільність часто ускладнювала його творчу

діяльність. Після очолення колективу авторитетними музикантами – Е. Метгером та О. Слуцьким – відбувається значне розширення репертуару й пошкваллення його концертних виступів, котрі займали важливе місце в культурному дозвіллі й музичному просвітництві жителів Харбіну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демчинский Б.Н. Россия в Маньчжурии (по неопубликованным документам). Санкт-Петербург : Типограф. А.С. Суворина, 1908. 170 с.
2. Забияко А.А., Сенина Е.В. Образы восприятия русских эмигрантов в китайской литературе и публицистике 1920–1940 гг. *Emigrantologia Slowian*. 2016. Vol. 2. P. 19–32.
3. Крыловская И.И. Опера на дальневосточных рубежах Российской империи в 1900–1905 гг. *Театр. Живопись. Кино. Музыка*. 2021. № 1. С. 8–46. URL: <https://old.gitis.net/almanakh/about-almanah> (дата звернення: 07.10.2021).
4. Кучина Г.И. Культурная жизнь русского Харбина в первой половине XX века. URL: https://www.promegalit.ru/public/19094_galina_kuchina_kulturnaja_zhizn_russkogo_kharbina_v_pervoj_polovine_khkh_veka.html (дата звернення: 14.10.2021).
5. Ло Чжихуэй. История Харбинского симфонического оркестра. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2015. № 175. С. 125–128.
6. Лукоянов И.В. «Не отстать от держав...». Россия на Дальнем Востоке в конце XIX – начале XX вв. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2008. 668 с.
7. Лю Сюэцин. Знакомство с искусством китайской симфонической музыки, оперы и балета через историю Китайско-Восточной железной дороги. *История и культура Приамурья*. 2016, № 1 (19). С. 49–66.
8. Мелихов Г.В. Белый Харбин: середина 20-х. Москва : Русский путь, 2003. 440с.
9. Нилус Е.Х. Исторический обзор Китайской Восточной железной дороги. 1896–1923 гг. Харбин : Типография Кит. Вост. жел. дор. и Т-ва «Озо», 1923. 690 с.
10. Римский-Корсаков Н.А. Полное собрание сочинений. Литературные произведения и переписка. Т. 2. Москва, 1963, 280 с.
11. Сун Жуйлун. Діяльність першого симфонічного оркестру Харбіну в контексті російсько-китайських музичних зв'язків. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*. 2013. № 2. С. 68–73.
12. Сяо Мін Цзін. Стара історія Харбінського симфонічного оркестру. 小明唠嗑：哈尔滨交响乐团的老故事. 2016. URL: https://www.sohu.com/a/108539004_428692 (дата звернення: 19.10.2021).

REFERENCES

1. Demchinskiy B.N. *Rossiya v Man'chzhurii (po neopublikovannym dokumentam)* [Russia in Manchuria (according to unpublished documents)]. St.P.: Tipograf. A.S. Suvorina, 1908. 170 p. [in Russian].
2. Zabayako A.A., Senina Ye.V. Obrazy vospriyatiya russkikh emigrantov v kitayskoy literature i publitsistike 1920–1940 gg. [Image of perception of Russian emigrants in the Chinese literature in 1920–1940]. *Emigrantologia Slowian*. 2016. Vol. 2. pp. 19–32. [in Russian].
3. Krylovskaya I.I. Opera na dal'nevostochnykh rubezhakh Rossiyskoy imperii v 1900–1905 gg. [Opera on the far eastern frontiers of the Russian empire in 1900–1905th]. *Teatr. Zhivopis'. Kino. Muzyka*. 2021. № 1. pp. 8–46. <https://old.gitis.net/almanakh/about-almanah> (viewed 07.10.21) [in Russian].
4. Kuchina G. Kul'turnaya zhizn' russkogo Kharbina v pervoy polovine XX veka [Cultural life of Russian Harbin in the first half of the 20th century]. URL: https://www.promegalit.ru/public/19094_galina_kuchina_kulturnaja_zhizn_russkogo_kharbina_v_pervoj_polovine_khkh_veka.html (viewed 14.10.21) [in Russian].
5. Luo Zhihui. Istoriya Kharbinskogo simfonicheskogo orchestra [The history of Harbin symphony orchestra]. *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena*. 2015. № 175. pp. 125–128. [in Russian].
6. Lukoyanov I.V. “Ne otstat' ot derzhav...” Rossiya na Dal'nem Vostoke v kontse XIX – nachale XX vv. [“Do not lag behind the states ...” Russia in the Far East in the late 19th - early 20th centuries]. St. P.: Nestor-Istoriya, 2008. 668 p. [in Russian].
7. Lyu Syuetsin. Znakomstvo s iskusstvom kitayskoy simfonicheskoy muzyki, opery i baleta cherez istoriyu Kitaysko-Vostochnoy zheleznoy dorogi. *Istoriya i kul'tura Priamur'ya*. 2016, 1 (19). pp. 49–66. [in Russian].
8. Melikhov G.V. *Belyy Kharbin: Seredina 20-kh.* [White Harbin: The mid-1920s]. M.: Russkiy put', 2003. 440 s. [in Russian].
9. Nilus Ye. *Istoricheskiy obzor Kitayskoy Vostochnoy zheleznoy dorogi. 1896–1923 gg.* [Historical overview of the Chinese-Eastern Railway. 1896–1923]. Kharbin: Tipografiya Kit. Vost. zhel. dor. i T-va “Ozo”, 1923. 690 p. [in Russian].
10. Rimskiy-Korsakov N.A. Polnoye sobraniye sochineniy. Literaturnyye proizvedeniya i perepiska [The unabridged compilation of literary works and correspondence]. Vol. 2. Moskva, 1963, 280 p. [in Russian].
11. Song Gui Long. Diyal'nist' pershogo simfonichnogo orkestru Kharbinu v konteksti rosiys'ko-kitays'kikh muzichnikh zv'yazkiv [The first symphonic orchestra of Harbin in russian-chinese musical relations]. *Naukovі zapiski. Seriya: Mistetstvoznavstvo*. 2013. № 2. pp. 68–73. [in Ukrainian].
12. Syao Min Tszin. Stara istoriya Kharbins'kogo simfonichnogo orkestru [The old history of the Harbin Symphony Orchestra]. xiao ming lao ke : ha er bin jiao xiang le tuan de lao gu shi. 2016. URL: https://www.sohu.com/a/108539004_428692 (viewed 19.10.21). [in Chinese].